

MİLLÎ KÜTÜPHANE BİBLİYOGRAFYA ENSTİTÜSÜ

Filiz BAŞBUĞOĞLU

Millî Kütüphane Bibliyografya
Enstitüsü Müdürü

Yakın ilişkileri bulunan birkaç kişinin şükranla kaşladığımız eleştiri veya uyarıları dışında yankı uyandırmadan, hatta belki de tanınmadan, sessiz sadasız bu güne dek çalışmalarını sürdürmüş olan Millî Kütüphane Bibliyografya Enstitüsünün, yirminci yılını doldurduğu bu günlerde bir daha hatırlatmak, fonksiyon ve görevlerini yeniden belirtmek ve bu güne dek yaptığı çalışmaları kısaca değerlendirmek istiyoruz.

Türkiye'de dokümantasyon çalışmalarının bu işle görevlendirilmiş bir kuruluş aracılığı ile düzenlenmesi 7 — 10 Kasım 1950 tarihlerinde UNESCO tarafından Paris'te düzenlenen ve üye ülkelerin katıldıkları «Bibliyografik Servislerin Islahı» konferansı ile başlar. Adı geçen toplantıda alınan kararlar şunlardır :

1. Bibliyografik yayın,
2. Bibliyografya servislerinin kurulması,
3. Millî Müesseselerin teşkili,
4. İcabeden memleketlerde Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanununun'un çıkartılması
5. Bibliyografik istihbarat millî merkezleri ve özel ihtisas merkezleri inhas etmek.»

UNESCO'nun bu toplantıda aldığı kararlar ışığında Millî Kütüphane bibliyografya çalışmalarını düzenlemiş ve kendi bünyesi içinde, daha sonra 6568 sayılı Kanunla kurulmuş olan «Millî Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü» nün nüvesini teşkil etmiş olan bir örgüt kurarak 1952 yılından itibaren bu konudaki çalışmalarını başlatmıştır. Üç yıl sonra, yani 18. Mayıs 1955 tarihinde kabul edilen 6568 sayılı kanunla bu örgüt resmen Millî Kütüphane'ye bağlı «Bibliyografya Enstitüsü» haline getirilmiştir.

Adı geçen Kanunun Enstitünün görev ve fonksiyonları ile ilgili maddeleri şunlardır :

Madde 1. Milli Kütüphane'nin bünyesi içersinde bir Bibliyografya Enstitüsü kurulmuştur. Bibliyografya Enstitüsünün vazifeleri :

Başta Türkiye Bibliyografyası ve Türkiye Makaleler Bibliyografyası olmak üzere, her türlü ilmi araştırmaları mümkün kılacak ve kolaylaştıracak mahiyette muhtelif sahalara ait çeşitli bibliyografyalarla memleket kütüphanelerindeki basma eserlerin toplu kataloglarını hazırlayıp neşretmek ve bu çeşit araştırmalara ve çalışmalara yardım etmektir.

Bibliyografya Enstitüsü, aynı zamanda, ilim adamlarının yerli ve yabancı neşriyata müteallik olarak karşılaşacakları güçlükleri halledecek bir istihbarat merkezi vazifesini de görecek, memleket kütüphaneleriyle yabancı memleketler kütüphaneleri arasında matbu kitaplarla periyodik eserlerin mübadelesi, mikrofilm ve sair dokümanlar iaresi ve icabında bu dokümanların mübadelesi işlerine tavassut ve yardımda bulunacaktır.

Madde 2. 2527 sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu'nun 13 üncü maddesinde, derlenen eserlerin her nevi kitabiyat fihristlerinin tanzimi ve neşri hakkında Basma - Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğüne vazife verildiğini belirten hüküm mer'iyetten kaldırılmıştır.

Yukarıda belirttiğimiz kanun hükümlerinde de görüldüğü gibi kanun koyucu «Bibliyografya Enstitüsü»ne diğer fonksiyonları yanında, bir dokümantasyon merkezi fonksiyonunu da vermiştir. Bu vesile ile TÜR - DOK'un «Ulusal yegâne dokümantasyon merkezi» olma iddialarının doğru olmadığını belirtmekte fayda görüyoruz¹. Görüldüğü gibi bu konuda faaliyette bulunmak üzere TÜR - DOK tan çok önce kanunla kurulmuş bir örgüt bulunduğu gibi bununla da yetinilmemiş ve 1971 yılında yine Milli Kütüphane çatısı altında Devlet Plânlama Teşkilâtının teşviki ve Milli Eğitim Bakanlığının onayı ile «Devlet Dokümantasyon Merkezi» kurulmuştur. UNESCO Türkiye Millî Komisyonu da yeni örgütü içtenlikle desteklemekte ve Enformasyon ve Turizm Komitesi Raporunda bu merkez ile ilgili olarak şu tavsiyelerde bulunmaktadır :

- a) Türkiye Devletinin Merkezi Dokümantasyon biriminin Milli Kütüphane'de kurulacak Devlet Dokümantasyon Merkezi olarak kabul edilmesi,
- b) Bu Merkezin genel bir müracaat ve koordinasyon birimi olarak çalışmakla beraber, gerektiğinde istekleri uzman kuruluşlara aktarıcı bir görevi de yerine getirmesinin uygun olacağı,
- c) Dokümantasyonculuğun gelişmesi için gerekli hizmet içi eğitim, araştırma, yayın faaliyetlerinde Devlet Dokümantasyon Merkezinin de sorumluluk taşınması,

¹Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu'nca Sanayiciler için dokümantasyon merkezi kuruldu. *Ticaret*, 30, 10384 (Mart 1972), 1

- d) Basın - Yayın Genel Müdürlüğü gibi öteki kuruluşlarımızın da kendi ihtiyaçları için dokümantasyon hizmetlerini sürdürmeleri ve Devlet Dokümantasyon Merkezi ile bir arada çalışmalarını uygun görülmüştür».

Bu arada şunu da belirtmeden geçemeyeceğiz; Kişisel kanımıza göre kanunla görevlendirilmiş bir kuruluş mevcutken bir az farklı dokümantasyon faaliyetlerini yürütmek üzere yeniden bir teşkilâtlanmaya gidilmemeliydi. Bibliyografya Enstitüsü yeniden teşkilâtlandırılarak Devlet Dokümantasyon Merkezine verilen görevin Enstitü tarafından yapılabilmesi sağlanabilirdi.

Ayrıca bu iki kuruluşun Dokümantasyon alanında yalnız olmadıklarımızı da belirtelim. Yurdumuzun gerçekleri dokümantasyon merkezlerinin gerekliliğini ve önemini son zamanlarda benimsetmeye başlamış ve çeşitli kuruluşlar kendi bünyeleri içinde ve çalışmalarını belirli alanlara yöneltmiş dokümantasyon merkezleri kurmuşlardır. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsü Dokümantasyon Merkezi, Devlet Planlama Teşkilâtı Dokümantasyon Birimi, Türk Standartlar Enstitüsü Dokümantasyon Birimi gibi.

Görüldüğü gibi TÜR DOK bu gün için belki en iyi örgütlenmiş ve en iyi imkânlarla cihazlandırılmış olmasına rağmen Türkiye'nin ulusal yegâne dokümantasyon merkezi değildir.

Türkiye ölçüsünde dokümantasyon çalışmalarına kısaca göz attıktan sonra kuruluşunu yukarıda açıkladığımız Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsünün fonksiyonlarını ve çalışmalarını ayrıntıları ile belirtmeye çalışalım :

Bunları;

a) Millî ölçüde bibliyografya hazırlamak ve yayınlamak,

b) Dokümantasyon çalışmalarında bulunmak,

şeklinde iki büyük grupta toplamak mümkündür. İlk bakışta bu ayırım yadırganabilir ve hatalı olarak nitelendirilebilir. Gerçekten, bibliyografya hazırlamak dokümantasyon çalışmalarının bir koludur. Ancak bibliyografya çalışmalarının çok kısır olduğu ülkemizde Türkiye Bibliyografyası ile Türkiye Makaleler Bibliyografyasının önemi ve Bibliyografya Enstitüsünün mütevazî kadrosu nazara alınırca neden böyle bir ayırımı tercih ettiğimiz açıklığa kavuşur.

a. Millî Ölçüde Bibliyografya Hazırlamak ve Yayınlamak :

Kişilerin olanakları ve hattâ ömürleri herhangi bir konudaki yayınları tam olarak izlemeye yetmemektedir. Hazırlanan bibliyografyalar tüm konuları kapsadığına göre yapılan çalışmaların önemi ve hacmi daha iyi anlaşılır.

Bibliyografya Enstitüsü a) Türkiye Bibliyografyası, b) Türkiye Makaleler Bibliyografyası olmak üzere iki tür bibliyografya hazırlayıp yayınlamaktadır.

«Türkiye Bibliyografyası» Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu hükümleri uyarınca derlenen eserleri kapsamaktadır. Türkiye Bibliyografyasının hazırlanmasında Enstitü Millî Kütüphanenin ilgili diğer bölümleri ile işbirliği yapmaktadır. Yukarıda adı geçen kanun uyarınca derlenen eserler (kitap ,periyodik ve diğer basılı materyal) Millî Kütüphanenin Derleme Bölümünde gerekli işlemlere tabi tutulduktan sonra, kitap şeklinde olanlar Derleme Kitapları Katalog Bölümüne, süreli yayınlar Süreli Yayınlar Bölümüne, notalar, afiş ve ilânlar Güzel Sanatlar Bölümüne, pullar ve haritalar Haritalar Bölümüne gönderilir. İlgili bölümlerde fişleri hazırlanan eserler Konu Katalogu Bölümünde konu numarası aldıktan sonra tamamlanmış olan fişlerin bir takımı Bibliyografya Enstitüsüne gönderilir. Bibliyografya Enstitüsünde çeşitli işlemlerden geçen fişler matbaaya gönderilir ve basılarak yayınlanır.

Yukarıda belirttiğimiz bütün çalışmalar yıl boyunca üçer aylık süreleri kapsayan dönemler itibariyle yapılır ve Türkiye Bibliyografyası da Ocak - Mart, Nisan - Haziran, Temmuz - Eylül ve Ekim - Aralık fasikülleri şeklinde yılda dört defa yayınlanır. Her fasikülde yaklaşık olarak 1500 civarında bibliyografik künye yer almaktadır. Yıl sonunda yazar adları dizisi, yazar niteliğindeki tüzel kişilerin dizisi, kitap adları dizisi, naşir ve matbaaların adresleri, o yıl içinde yayınlanan afiş ve ilânlar o yılın toplu istatistiklerini veren bir indeks yayınlamaktadır.

Bibliyografya Enstitüsü bibliyografya çalışmalarına resmen kurulduğu yıl olan 1955 yılında başlamış ve görevi daha önce bu işleri yürütmekle yükümlü olan Basma - Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğünden devralmıştır¹. Enstitü görevi devraldıktan sonra görülen lüzum üzerine bibliyografyanın yapısında da bir takım değişiklikler yapılarak yabancı ülkelerde yayınlananlarla aynı düzeye getirilmiştir.

¹Daha geniş bilgi için bk. : Karaaslan, Esin : Millî Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü. *Kültür Dünyası*. (26 - 27). UNESCO Özel Sayısı. 22 - 24.

Türkiye Bibliyografyası çeşitli nedenlerle, uzunca bir süre gecikme ile yayınlanabilmiştir. Gecikmeler son yıllarda yavaş yavaş kapatılmış ve Bibliyografya 1971 yılından itibaren normal süresi içinde basılıp yayınlanmaya başlamıştır. Hâlen 1971 yılı IV. Fasikül baskıdadır ve 1971 yılının ilk dönemi Mart sonunda kapandığı için fişler henüz Bibliyografya Enstitüsüne gelmemiştir.

Türkiye Bibliyografyasının zamanında yayınlanmasında karşılaşılan en büyük güçlük baskı işlerinin gecikmesinden ileri gelmektedir. Milli Kütüphane imkânlarının gelişmesi ve özellikle özel bir matbaaya sahip olabilmesi halinde bibliyografyaların zamanında yayınlanması problemi çözümlenmiş olacak, hattâ aylık olarak basılması imkânı doğacaktır. Böylece araştırmacılar Türkiye'nin yayın hayatını daha kısa süre içinde izleme olanağına kavuşabileceklerdir.

Hâlen üç aylık olarak yayınlanmakta olan Türkiye Bibliyografyası çeşitli kimselere farklı yönlerden yararlı olabilecek niteliktedir. Yurtda yayınlanan bütün eserlerin künyelerini verdiği için yayın hayatımızın aynası olarak nitelendirilebilir. Bibliyografyanın sonunda yayınlanan konulara göre düzenlenmiş istatistikler, ilgili dönemde hangi konuda kaç eserin ve tüm olarak kaç eserin yayımlandığını göstermektedir. Bibliyografik künyeler konulara göre düzenlendiği için halk, okul ve çocuk kütüphaneleri tarafından rehber olarak kullanılmakta ve istenmektedir.

Bibliyografya Enstitüsünün hazırlayıp yayınladığı ikinci bibliyografya «Türkiye Makaleler Bibliyografyası»dır; 1952 yılı Mart ayından beri yayınlanmaktadır. Türkiye'de yayınlanan kaliteli genel konulu dergiler ile ilmi ve teknik değeri olan 400 den fazla süreli yayın, ilgili üç aylık dönemde yapılmış olan kongre, konferans ve simpozyum v.b. yayınlardaki konuşmaları kapsamaktadır. Her fasikül yaklaşık olarak 2000 - 2500 künye vermektedir. İlk çıkış yıllarındaki hacmi ile karşılaştırılırsa künye sayısının iki katını aştığı görülür; artış sürekli ve hızlıdır.

Türkiye Makaleler Bibliyografyası süreli yayınlardaki ilmi makaleleri, genel bilgi veren makaleleri ve başlıca tanıtımları almaktadır. Türkçe uluslararası bir dil olmadığı için, 1950 yılında UNESCO tarafından «Bibliyografik Servislerin Islahı» konferansında alınan karar uyarınca Türkiye Makaleler Bibliyografyasının fransızca çevirileri ile birlikte yayınlanmasına karar verilmiş ve Bibliyografya 1952 - 1964 yılları arasında bu şekilde yayınlanmıştır. Ancak çeviri güçlükleri nedeniyle bu gün künyeler yalnız Türkçe yayınlanmaktadır. İleride şartların uygunluğu halinde künyelerin yabancı bir dilde çevirileri ile birlikte verilmesi dü-

şünülmektedir. Türkiye Makaleler Bibliyografyası Türkiye Bibliyografyasının tamamlayıcısı niteliğinde olup yurdumuzda her konuda yayınlanan makaleleri izleme olanağını sağlamaktadır. Ayrıca her yıl yeniden düzenlenerek yeni yayınların eklenmesi ve muhtevası bozulanların çıkarılması suretiyle Bibliyografyanın baş tarafında okuyucuya yararlanabileceği muhtevalı süreli yayınlar listesi sunulmaktadır.

Türkiye Bibliyografyasından farklı olarak Türkiye Makaleler Bibliyografyasının hazırlanma çalışmalarının tümü Enstitü tarafından yapılmaktadır. Süreli yayınların tespitinden başlayarak bu yayınların taranması, konu numaralarının verilmesi, fişler ve bkz. fişlerinin düzenlenmesi, sistematik ve alfabetik kontrollerinin yapılması, indeksin hazırlanması Enstitü tarafından yürütülmektedir.

Türkiye Makaleler Bibliyografyasının hâlen 1971 yılı III. Fasikülü yayınlanmış, IV. Fasikülünün baskısı tamamlanmak üzeredir. 1972 yılı I. Fasikülü hazırlık çalışmaları bitmek üzeredir.

b. Dokümantasyon Çalışmaları :

Millî Kütüphane kuruluşu hakkındaki 5632 sayılı Kanuna ek 6568 sayılı Kanun Bibliyografya Enstitüsünü 1 inci maddesinin ikinci fıkrası hükmü ile, diğerleri yanında «her türlü ilmi araştırmaları mümkün kılacak ve kolaylaştıracak mahiyette muhtelif sahalara ait çeşitli bibliyografyalarla memleket kütüphanelerindeki basma eserlerin toplu kataloglarını hazırlayıp neşretmek ve bu çeşit araştırmalara ve çalışmalara yardım etmek» ve aynı maddenin üçüncü fıkrası hükmü ile «ilim adamlarının yerli ve yabancı neşriyate müteallik olarak karşılaşacakları güçlükleri halledecek bir istihbarat merkezi vazifesini de görecek, memleket kütüphaneleriyle yabancı memleketler kütüphanleri arasında matbu kitaplarla periyodik eserlerin mübadelesi, mikrofilm ve sair dokümanlar iaresi ve icabında bu dokümanların mübadelesi işlerine tavassut ve yardımda» bulunmakla görevlendirilmiştir.

Enstitünün adı geçen kanunun ilgili hükümleri uyarınca yüklenmiş olduğu görevleri aşağıdaki şekilde gruplamak mümkündür :

1. Toplu kataloglar hazırlamak,
2. Ulusal ve uluslararası eser iaresi, mikrofilm ve fotokopi temini,
3. Yayın taramak,
4. Çeşitli konularda bibliyografyalar ve rehber kitaplar hazırlamak.

Enstitünün bu görevlerini ve bu alanda yapılmış olan çalışmalarını kısaca belirtmeye çalışalım.

1. Toplu Katalogların Hazırlanması : Çeşitli kütüphaneler arasındaki işbirliğinin gelişmesinde büyük katkıları olan toplu kataloglar bir eserin bir şehirdeki yalnız bir kütüphanede bulunmasını yeterli hale getirmekle kısıtlı mali imkânların daha verimli bir şekilde değerlendirilmesi olanağını yaratması ve araştırmacıya aradığı eseri hangi kütüphanede bulabileceğini göstermesi yönlerinden kütüphaneciliğin vazgeçilmez bir ögesidir. Yurdumuzda ilk toplu katalog çalışmaları 1953 yılı başlarında Bibliyografya Enstitüsü tarafından Ankara ve İstanbul kütüphanelerini kapsayan süreli yayınlar ve kitaplar olmak üzere iki dalda başlatılmıştır. Çalışmalara başlangıçta katılan 120 kütüphanenin zamanla çoğunuğu bu işbirliğinden ayrılmış olduğu için toplu katalog çalışmalarını sürdüren kütüphanelerin sayısı 9 a inmiştir.

Toplu katalogun kütüphaneciliğimiz yönünden yukarıda belirttiğimiz önemini gözönünde tutan Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü Türkiye'deki 650 ye yaklaşık fakülte, resmi kuruluş ve araştırma kütüphaneleri koleksiyonlarına 1972 yılı başından itibaren girecek yurt dışında yayınlanmış yabancı dil eserlerin fişlerinden birer adedini göndermelerini istemiştir. Bu güne kadar kütüphanelerden alınan cevaplar genellikle olumludur ve işbirliğinin başarıya ulaşacağı kanısını vermektedir. Böylece okuyucu Milli Kütüphane koleksiyonlarında bulduğu yurt içinde basılmış kitapların yanında istediği yabancı dil kitabın da hangi kütüphanede olduğunu öğrenebilme olanağına kavuşacaktır. Enstitü yeterli eleman ve maddî güce sahip olduğu takdirde bu katalogu da sürekli olarak yayınlamayı düşünmektedir.

TÜR-DOK yalnız Ankara ve İstanbul kütüphanelerinin uygulamalı bilim alanındaki süreli yayınlarını kapsayan bir toplu katalog hazırlamaktadır. Ancak Enstitü çalışmaları yurt çapında olacağı ve bütün konuları kapsayacağı gibi süreli yayınları değil kitapları toplayacağı için daha geniş alanlı olacaktır.

2. Ulusal ve Uluslararası Eser İaresi, Mikrofilm ve Fotokopi Temini: Enstitü Ankara kütüphanelerinde bulunmayan Türkçe eserler ve yazmalar ile yurt içinden temini mümkün olmayan eserlerin getirilmesi görevini de yüklenmiştir. Okuyucunun arzusuna göre; ya eserin kendisi ya fotokopisi veya mikrofilm getirtilmektedir. Eserin kendisinin

getirilmesi halinde okuyucudan posta ve paket masrafı alınmaktadır. Fotokopi ve mikrofilm yurtiçinden getiriliyorsa bunlar için kullanılan materyal, yurt dışından getiriliyorsa materyal ücreti de ayrıca istenmektedir.

3. **Yayın Tarama** : Bibliyografya Enstitüsünün yukarıda belirtilen görevleri yanında bir de yayın tarama görevi vardır. Özel hallerde okuyucu tarafından istenen belli konularda yayın taraması yapılarak özel bir bibliyografya hazırlanır. Bu çeşitli çalışmalar için okuyucudan herhangi bir ücret alınmaz.

4. **Çeşitli Konularda Bibliyografyalar ve Rehber Kitaplar Hazırlamak** : Enstitü zaman zaman çeşitli alanlarda ihtiyaç duyulduğuna inandığı konularda, kadrosu ve maddi olanaklarının elverdiği ölçüde özel bibliyografyalar ve rehber kitaplar yayınlamaya gayret etmektedir. Enstitü diğer çalışmaları arasında **Türkiye Kütüphaneleri Rehberi², Basın Bibliyografyası³, Klâsikler Bibliyografyası, C. II⁴ ve Technical Journals for Industry⁵** yayınlamak imkânını bulabilmiştir.

Bibliyografya Enstitüsü yukarıda belirtmeye çalıştığımız bütün bu görevleri yanında bibliyografya ve dokümantasyon konusundaki yabancı dil kitaplar ile yabancı ülkelerin ulusal bibliyografyalarını kapsayan geniş bir koleksiyonu okuyucunun faydalanmasına sürekli olarak açık tutmaktadır.

Açıklamaya çalıştığımız bütün bu görevler Enstitünün kadrosunu meydana getiren on eleman tarafından yürütülmektedir. Kanada Dokümantasyon Merkezinde (National Research Council of Canada) 126 kişi,

²*Türkiye Kütüphaneleri Rehberi*. Ankara, Millî Kütüphane Basım ve Ciltvi, 1957, x+243 s. «Millî Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü Yayınları».

³*Basın Bibliyografyası*, Bibliography of the press. [Hazırlayan] : Millî Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü. Ankara, Millî Kütüphane Basımevi, [d.d. 1964] 16 s.

⁴*Dünya Edebiyatından Tercümeleler: Klâsikler Bibliyografyası, 1940-1966*. Hazırlayanlar : Adnan Ötügen - Millî Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü Mensupları, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 422 s. 8°.

«Millî Kütüphane Yayınları»

⁵*Technical journals for industry*. Yayıncı : Turkish National Library Bibliographical Institute. Ankara, Millî Kütüphane Basım ve Ciltvi 1969 12 s.

İtalyan Dokümantasyon Merkezinde (Laboratorio di Studi Sulla Ricerca E Sulla Documentazione del C.N.R.) 16 kişinin aynı görevleri IBM, xerox telecopier, otomatik fiş çoğaltıcıları gibi makinelerden yararlanarak yaptıkları, Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsünün ise yalnızca insan gücüne sahip olduğu, bir matbaasının bile bulunmaması nedeniyle yayınlarının baskısı için başka kurumların yardımına muhtaç bulunduğu unutulmamalıdır. Enstitü bu olanakları ile iki bibliyografyasını zamanında yayınlatabilmekten ve diğer görevlerini yerine getirmeye zaman ve imkân ayırabilmiş olmaktan mutluluk duymaktadır.